

О. С. СИЧ**МЕТОДИ ОЦІНКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Проаналізовано основні підходи до оцінки конкурентоспроможності підприємств, виявлено недоліки існуючих підходів для оцінки рівня конкурентоспроможності будівельного підприємства, пропонується авторська методика оцінки конкурентоспроможності будівельного підприємства.

Ключові слова: конкурентоспроможність підприємства, методи оцінки конкурентоспроможності підприємства, показники конкурентоспроможності, будівельне підприємство.

Постановка проблеми. В сучасних умовах мінливого ринкового середовища та посилення конкурентної боротьби перед будівельними підприємствами гостро постає проблема формування, підтримання та зміцнення конкурентних переваг. Забезпечення високого рівня адаптивності будівельного підприємства до динамічних змін зовнішнього середовища повинно проводитись на основі ґрунтовного і безперервного аналізу діяльності конкурентів та оцінки власного рівня конкурентоспроможності.

Здійснення об'єктивної оцінки рівня конкурентоспроможності підприємства можливе за наявності методики цієї оцінки, максимально адаптованої до особливостей відповідної галузі. У зв'язку з цим, удосконалення методичного забезпечення оцінки рівня конкурентоспроможності підприємства з урахуванням сучасного стану будівельного ринку є актуальним і важливим науковим завданням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми оцінки конкурентоспроможності підприємств приділялося і приділяється багато уваги як у зарубіжній, так і у вітчизняній науковій літературі. Теоретичним і практичним питанням оцінки конкурентоспроможності підприємства присвячені дослідження таких вчених, як Алтухов П. Л., Фатхудинов Р. А., Воронкова А. Є., Черваньов Д. М., Мазилкіна Є. І., Рибницький Д. В., Васютіна І. О., Крисак А. О. та багатьох інших. Зокрема, питання удосконалення оцінки конкурентоспроможності будівельних підприємств досліджували Тищенко А. Н., Родайкіна М. А., Хаустова В. Е., Беляєв А. С., Іванілов О. С., Шуваєв М. А., Асаул О. М., Абаєв Х. С., Гордєєв Д. А. та інші.

Неоднозначність існуючих в сучасній економічній науці методичних підходів до дослідження рівня конкурентоспроможності будівельних підприємств обумовлює і численність використовуваних методів її оцінки. Однак, незважаючи на велику кількість методів, які пропонуються сьогодні різними науковцями для оцінки конкурентоспроможності будівельного підприємства, універсальної і загально визнаної методики комплексної оцінки конкурентоспроможності будівельного підприємства не існує.

Визначення мети дослідження. Метою статті є

аналіз існуючих методів оцінки конкурентоспроможності підприємства та розроблення методичних рекомендацій щодо оцінки конкурентоспроможності підприємств будівельної галузі.

Виклад основного матеріалу. Конкурентоспроможність (КСП) є однією із найважливіших категорій ринкової економіки. Поняття КСП тісно пов'язане з поняттям «конкуренція», адже про КСП можна говорити тільки при наявності конкуренції.

В сучасній науковій літературі існує велика кількість тлумачень поняття КСП, однак, серед науковців, що займаються проблематикою КСП підприємства, немає єдності щодо визначення і змістового наповнення цієї категорії.

Трактуючи поняття КСП, практично усі автори акцентують увагу на наявності конкурентних переваг, але при цьому існують розбіжності щодо розуміння їх переліку та пріоритетності. Частина дослідників вважає, що конкурентоспроможність підприємств – це категорія, яка прямо визначається характеристиками їх продукції [1,2]; інші дослідники беруть за основу ефективність виробничої, фінансової та інших видів діяльності підприємства [3,4].

На основі дослідження різних підходів до визначення поняття КСП, вважаємо за доцільне визначити це поняття наступним чином: КСП підприємства – це комплексна порівняльна характеристика конкретного підприємства, яка визначає його здатність вести боротьбу за ринок з іншими підприємствами, а також отримувати нові конкурентні переваги шляхом ефективного використання всіх видів ресурсів.

Будівельний ринок України, на протязі останніх років знаходиться у складному стані. Сьогодні українські будівельні підприємства зіштовхуються з великою кількістю проблем, найбільш значними серед яких є:

- підвищення кредитних ставок та обмеження іпотечного кредитування населення, що зумовило зниження рівня доступності кредитних ресурсів;
- зростання вартості будівельних матеріалів, енергоносіїв, що стало причиною збільшення собівартості будівельних робіт;
- високий рівень інфляції, знецінення національної валюти і пов'язані з цим втрати в накопиченнях населення, що стали причиною

зменшення платоспроможного попиту на житло [5].

В умовах спаду будівництва, конкуренція між будівельними підприємствами стає жорсткішою. У зв'язку з цим, для ефективного функціонування на ринку підприємство будівельної галузі значну увагу повинно приділяти управлінню КСП.

Важливим аспектом управління КСП будівельного підприємства є оцінка її рівня.

Оцінка рівня КСП будівельних підприємств передбачає вирішення низки завдань:

- формулювання кінцевої мети оцінки КСП будівельних підприємств;
- формування критеріїв (показників) оцінки КСП;
- збір первинної інформації, необхідної для проведення оцінки;
- розрахунок поточного рівня (рейтингу) КСП будівельних підприємств;
- визначення закономірностей зміни конкурентоспроможності підприємства в досліджуваному періоді;
- виявлення «слабких місць», що знижують конкурентоспроможність підприємства;
- визначення напрямів та резервів підвищення КСП об'єкта дослідження;
- практична реалізація намічених заходів [6].

Кінцева мета оцінки КСП будівельних підприємств може бути різною. У відповідності з метою будуть змінюватися і завдання, які необхідно вирішити для досягнення поставленої мети. До них можуть бути віднесені:

- визначення рівня КСП будівельного підприємства з метою виявлення частки ринку підприємства;
- визначення «слабких місць» підприємства для поліпшення виявлених показників;
- порівняння діяльності підприємства з головним конкурентом [7].

Вибір методик проведення оцінки КСП підприємства також залежить від завдань дослідження.

Як зазначалося вище, на сьогоднішній день існує безліч методів оцінки КСП підприємства, проте не всі вони застосовуються для оцінки КСП будівельного підприємства, так як багато з методів не враховують особливості будівельного виробництва.

Специфіка оцінки будівельних підприємств обумовлена особливостями їх функціонування, а саме:

- капітало- і матеріалоємністю будівельних проектів;
- локальною закріпленістю і стаціонарністю будівельної продукції. Ця особливість зумовлює залежність розвитку будівельних організацій від соціально-економічного становища певного регіону;
- великою тривалістю виробничого циклу, що пояснюється поступовим наростанням технічної готовності об'єктів. Ця особливість призводить до значного обсягу оборотних коштів, вкладених у будівництво;
- мобільністю виконавців і засобів праці, децентралізацією, ускладненням вимог до координації діяльності будівельних організацій;

- багатоваріантністю технологічних, організаційних та управлінських рішень;
- істотним впливом природно-кліматичних факторів, що обумовлює сезонний характер будівельно-монтажних робіт і необхідність створення тимчасової інфраструктури для будівництва та іншим [8].

Таким чином, практично жодна з особливостей діяльності будівельних підприємств не створює переваг для успішного функціонування на ринку. Однак, все це необхідно враховувати при оцінці КСП будівельних підприємств.

Основними методами визначення і оцінки рівня КСП підприємств є:

- метод порівняльних переваг;
- структурний і функціональний методи;
- метод на основі теорії ефективної конкуренції;
- метод профілів (графічний метод);
- матричні методи;
- метод інтегральної оцінки.

Розглянемо кожну групу методів більш детально та проаналізуємо можливість застосування цих методів до оцінки будівельних організацій.

Метод порівняльних переваг є найбільш поширеним методом при оцінці рівня КСП і впливає з теорії порівняльних переваг Д. Рікардо. Як критерій оцінки використовуються витрати виробництва.

Використання даного методу при оцінці КСП будівельного підприємства дозволяє зіставити масштаб діяльності підприємств-конкурентів, але конкурентні позиції будівельного підприємства визначаються не стільки масштабом, скільки ефективністю виробничо-господарської діяльності і рівнем КСП продукції.

Істотним недоліком даного підходу є статичність одержуваних оцінок, тому що процес розвитку конкурентних переваг не є предметом вивчення й аналізу. Крім того, ця методика не дає можливості оцінити ступінь ефективності процесу адаптації підприємства до умов зовнішнього середовища, що змінюється.

Досить застосовуваним при оцінці КСП підприємств є структурний підхід. Згідно з цим підходом оцінити становище можна за рівнем монополізації галузі, тобто за концентрацією виробництва і капіталу, і бар'єрів для компаній, що входять на галузевий ринок.

Іншим підходом до визначення критерію ефективної конкуренції для будівельного підприємства є функціональний. Згідно з цим методом найбільш конкурентоспроможними є підприємства, де найкраще організовані виробництво та збут товару, ефективно управління фінансами [9].

Загальним недоліком вищевказаних методів для оцінки КСП будівельного підприємства є те, що вони не враховують всієї сукупності факторів КСП для будівельних підприємств.

Найбільш популярним при оцінці КСП підприємств є метод на основі теорії ефективної конкуренції. Згідно з цією теорією найбільш конкурентоспроможними є підприємства, де

найкращим чином організована робота всіх підрозділів та служб як системи [10]. При такому підході предметом аналізу виступають чотири групи показників:

1) Показники ефективності управління виробничим процесом, а саме: економічність виробничих витрат, раціональність експлуатації основних фондів, досконалість технології виготовлення товару, організація праці на виробництві;

2) Показники, які відображають ефективність управління обіговими коштами, незалежність підприємства від зовнішніх джерел фінансування здатність підприємства розплачуватися за своїми боргами, можливість стабільного розвитку підприємства в майбутньому;

3) Показники, що дозволяють отримати уявлення про ефективність управління збутом і просуванням товару на ринку засобами реклами і стимулювання;

4) Показники КСП товару – його якість та ціна.

Слід зазначити, що оцінка КСП будівельного підприємства на основі теорії ефективної конкуренції охоплює всі найбільш важливі сторони його господарської діяльності. Однак, викладений підхід має певні недоліки: для оцінки КСП будівельного підприємства досить складно зібрати всю необхідну інформацію, окрім цього здійснення оцінки рівня КСП даним методом є достатньо трудомістким.

Заслугує певної уваги дослідження і оцінка КСП підприємства графічним методом. В основі цього методу оцінки КСП лежить побудова багатокутних профілів, за допомогою яких відображається положення підприємства і конкурентів по найбільш важливим сферам діяльності.

В цілому, перевагою застосування графічного методу при оцінці КСП будівельного підприємств є його відносна простота та наочність, однак використання вказаного методу не позбавлене і недоліків. Зокрема, графічний метод оцінки КСП не враховує різну вагу факторів КСП та не дає можливості встановити загальне значення показника КСП для будівельного підприємства.

Наступна група методів оцінки КСП підприємств. – матричні. Основними моделями, які використовуються для оцінки КСП підприємств, є матриці Бостонської консалтингової групи і «Мак-Кінзі». Їх перевагою є те, що вони дозволяють досліджувати розвиток процесів конкуренції у динаміці. Серед недоліків матричних методів, зазвичай виокремлюють наступні: здійснення оцінки КСП лише за двома характеристиками; не завжди об'єктивна характеристика КСП за відносною часткою ринку; відсутність аналізу причин, що ускладнює прийняття управлінських рішень [11].

Застосування даного методу для оцінки КСП будівельного підприємства є доцільним у комплексі з іншими розрахунковими методами, в основі яких лежать показники, які дозволяють оцінити за рахунок чого будівельне підприємство досягло конкурентних переваг.

Досить результативним при оцінці КСП підприємств є метод інтегральної оцінки, який передбачає використання двох критеріїв: перший показує ступінь задоволення потреб споживача, другий відображає ефективність виробництва [12]. Перевагою даного методу при оцінці КСП будівельного підприємства є простота розрахунку і можливість однозначної інтерпретації результатів, а недоліком - те, що інтегральне оцінювання не дає можливості глибоко проаналізувати і виявити резерви підвищення рівня потенціалу будівельного підприємства.

Таким чином, існуючі методи та методичні підходи до оцінки рівня КСП підприємств суттєво різняться між собою та не позбавлені певних недоліків. Як показав проведений аналіз, жоден з методів не є універсальним для будівельного підприємства. Основний недолік всіх розглянутих методів полягає в їх обмеженості: або акцент робиться на якійсь одній групі факторів, що визначають КСП підприємства і, ґрунтуючись на результатах аналізу, дається висновок про рівень КСП всього підприємства, або метод надто складний і трудомісткий для використання на практиці.

Зважаючи на вищесказане, для оцінки КСП будівельного підприємства пропонуємо використовувати комплексний метод оцінки КСП, який враховуватиме галузеву специфіку діяльності будівельних підприємств.

Основа даного підходу становить визначення узагальнюючих та одиничних показників, які об'єктивно відображають умови та форми конкуренції на ринку будівельних послуг.

Отже, для оцінки КСП будівельного підприємства нами були обрані найбільш значущі показники КСП і розділені на три групи (рисунок 1).

Розглянемо кожну з груп докладніше.

Перша група – це показники фінансово-економічної діяльності будівельного підприємства. Визначення показників фінансово-економічної діяльності дозволяє оцінити стан та ефективність використання ресурсів будівельного підприємства. Фінансово-економічний стан будівельної компанії пропонуємо оцінювати за допомогою наступних показників:

1. Рентабельність активів
2. Фондовіддача
3. Оборотність оборотних активів
4. Продуктивність праці
5. Коефіцієнт автономії
6. Коефіцієнт поточної ліквідності

Друга група – показники ефективності просування та збуту оцінюють ефективність діяльності підприємства на ринку будівельних послуг. Для оцінки маркетингової активності будівельного підприємства пропонуємо використовувати показники:

1. Доля ринку
2. Темп росту долі ринку
3. Ефективність засобів стимулювання збуту

Третя група – показники КСП будівельно-монтажних робіт мають велике значення при оцінці КСП будівельного підприємства та визначаються такими якісними характеристиками будівництва як:

1. Тривалість робіт;
2. Вартість послуг;
3. Якість використовуваних матеріалів;
4. Рівень кваліфікації персоналу.

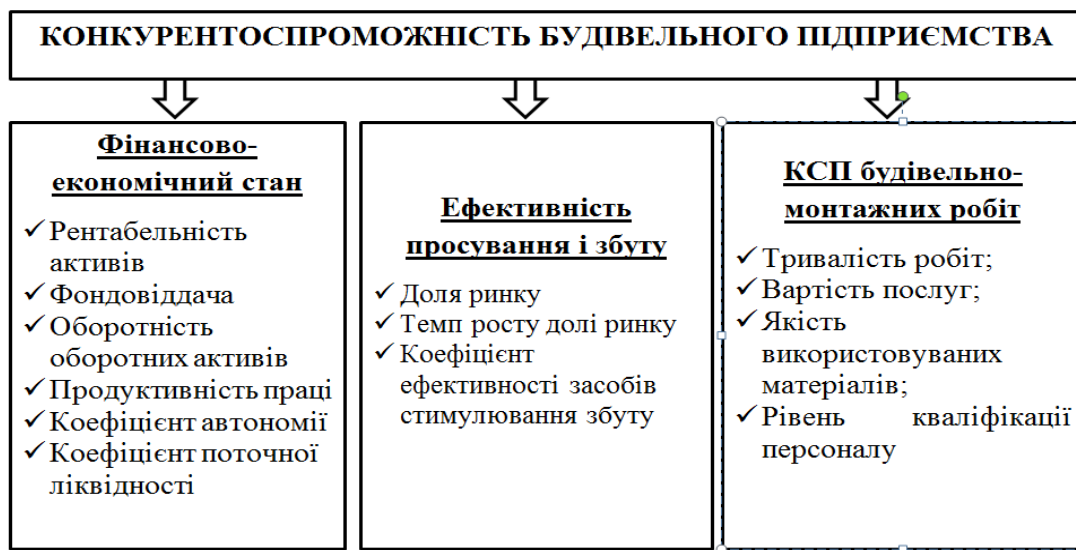

Рис. 1 – Показники конкурентоспроможності будівельного підприємства

Слід зазначити, що запропонований перелік показників хоча не є вичерпним, однак повністю оцінює ефективність основних напрямків господарської діяльності та може використовуватися для експрес-оцінки КСП будівельного підприємства.

У зв'язку з тим, що кожний з цих показників має різний ступінь важливості для розрахунку коефіцієнта конкурентоспроможності підприємства, експертним шляхом були визначені коефіцієнти значущості одиничних та узагальнюючих показників.

Далі, враховуючи отримані значення одиничних показників КСП та коефіцієнти вагомості кожного з цих показників, за формулою середньозваженої арифметичної проводимо розрахунок узагальнюючих показників КСП та коефіцієнта КСП будівельного підприємства.

Значення узагальнюючого показника фінансово-економічного стану будівельного підприємства (E_C) визначається за формулою:

$$E_C = 0,25P_A + 0,17\Phi_B + 0,15O_{OA} + 0,11\Pi_{\Pi} + 0,2K_{\text{Л}} + 0,12K_A \quad (1)$$

- де P_A – відносний показник рентабельності активів;
 Φ_B – відносний показник фондівіддачі;
 O_{OA} – відносний показник оборотності оборотних активів;
 Π_{Π} – відносний показник продуктивності праці;
 $K_{\text{Л}}$ – відносний показник поточної ліквідності;
 K_A – відносний показник автономії.

Значення узагальнюючого показника ефективності просування та збуту ($E_{\text{ПЗ}}$) визначається за формулою:

$$E_{\text{ПЗ}} = 0,31 D_p + 0,43 T_p + 0,26 K_{C3} \quad (2)$$

- де D_p – відносний показник долі ринку;
 T_p – відносний показник темпу росту ринку;

K_{C3} – відносний показник ефективності засобів стимулювання збуту.

Значення показника конкурентоспроможності будівельно-монтажних робіт ($K_{\text{БМР}}$) визначається за формулою:

$$K_{\text{БМР}} = 0,22T_p + 0,34V_{\text{П}} + 0,29Y_{\text{ВР}} + 0,15K_{\text{П}} \quad (3)$$

- де T_p – відносний показник тривалості робіт;
 $V_{\text{П}}$ – відносний показник вартості послуг;
 $Y_{\text{ВР}}$ – відносний показник якості використовуваних матеріалів;
 $K_{\text{П}}$ – відносний показник рівня кваліфікації персоналу.

Значення показника конкурентоспроможності будівельно-монтажних робіт (КСП) визначається за формулою:

$$K_{\text{СП}} = 0,38E_C + 0,17 E_{\text{ПЗ}} + 0,45 K_{\text{БМР}} \quad (4)$$

- де E_C – значення узагальнюючого показника фінансово-економічного стану;
 $E_{\text{ПЗ}}$ – значення узагальнюючого показника ефективності просування і збуту
 $K_{\text{БМР}}$ – значення узагальнюючого показника конкурентоспроможності будівельно-монтажних робіт.

Запропонована нами комплексна методика оцінки КСП будівельних підприємств здійснюється в наступній послідовності етапів:

- 1) Прийняття рішення про оцінку конкурентоспроможності будівельної організації.
- 2) Вибір організацій-конкурентів, з якими буде проводитися порівняння.
- 3) Визначення показників, що впливають на КСП будівельної організації. Як було зазначено, ми вважаємо доцільним використовувати наступні групи показників – фінансово-економічного стану,

ефективності просування і збуту, конкурентоспроможності будівельно-монтажних робіт.

4) Збір інформації, необхідної для проведення розрахунків.

5) Розрахунок одиничних показників КСП та переведення показників у відносні величини. Для переведення показників у відносні величини проводиться їх порівняння з базовими показниками. В якості бази для порівняння можуть виступати: думка експертів; середньогалузеві показники; показники будь-якого конкуруючого підприємства або підприємства-лідера на даному ринку; показники оцінюваного підприємства за минулий період часу.

6) Розрахунок значення узагальнюючих показників за окремими групами.

7) Розрахунок коефіцієнта КСП підприємства.

8) Висновки про стан КСП досліджуваного об'єкта.

9) Прийняття рішення щодо підвищення КСП будівельного підприємства.

Висновки. Незважаючи на велику кількість методів, які застосовуються сьогодні різними науковцями для оцінки конкурентоспроможності будівельного підприємства, універсальної і загально визнаної методики комплексної оцінки конкурентоспроможності будівельного підприємства науковцями в даний час не вироблено.

Запропонована комплексна методика оцінки конкурентоспроможності будівельного підприємства є досить простою у використанні, не потребує великого масиву вхідної інформації. При цьому, даний метод охоплює всі найбільш важливі сторони господарської діяльності будівельного підприємства. Це, в свою чергу, створює умови для регулярної оцінки діяльності будівельного підприємства, надає керівництву будівельного підприємства можливість отримувати досить повну картину положення підприємства на будівельному ринку, на основі якої можуть розроблятися плани подальшого розвитку його діяльності.

Список літератури: 1. Алтухов П. Л. Процессный подход к обеспечению конкурентоспособности предприятия // Вісник економічної науки України. – 2005. – №2. – С. 3-5. 2. Фатхудинов Р.А. Стратегический маркетинг. – М.: ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез», 2000. – 640 с. 3. Воронкова А.Е., Пономарев В.П., Дибніс Г.І. Підтримка конкурентоспроможного потенціалу підприємства. – К.: Техніка, 2000. – 152 с.

4. Черванов Д.М., Названова Л. Конкурентоздатність та менеджмент підприємств // Теоретичні та прикладні питання економіки: Зб. наук. пр. / За заг. ред. проф. Ю.І. Єханурова, А.В. Шегди. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2007. – Вип. 12. – 419 с. (С. 24) 5. Конкуренція на будівельному ринку України [Електронний ресурс – Режим доступу: <http://ingservice.kiev.ua> 6. Торкатюк В.І. Аналіз сучасного стану будівельного комплексу України, в контексті формування регіональних структур його функціонування [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://economy.kname.edu.ua> 7. Тищенко А. Н., Хаустова В. Е., Беляев А. С. Оценка конкурентоспособности строительных предприятий с учетом их специфики [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.problecon.com> 8. Мазилкина Е. И. Управление конкурентоспособностью предприятий / Е.И. Мазилкина. – М.: Омега - Л, 2009, – 328 с 9. Родайкина М.А. Влияние конкурентоспособности строительных организаций на устойчивое развитие региона [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://economy-lib.com> 10. Рибницький Д. О. Сучасні підходи до оцінювання конкурентоспроможності підприємства / Д. О. Рибницький, Т. А. Городня // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Випуск 20.9. – С. 227–230. 11. Васютіна І.О. Теоретичні аспекти конкурентоспроможності підприємств / І. О. Васютіна // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємство. – 2011. – № 5. – С. 114–118.) 12. Крусак А.О. Методи оцінки потенціалу малих підприємств [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua>

Bibliography (transliterated): 1. Altuhov P.L. Processnyj podhod k obespecheniju konkurentosposobnosti predpriyatija // Visnik ekonomichnoji nauki Ukraini. – 2005. – №2. – P. 3-5. 2. Fathudinov R.A. Strategicheskij marketing. – M.: ZAO «Biznes-shkola «Intel-Sintez», 2000. – 640 p. 3. Voronkova A.E., Ponomar'ov V.P., Dibnis G.I. Podtrymka konkurentospromozhnogo potencialu pidpry'emstva. – K.: Tekhnika, 2000. – 152. 4. Chervan'ov D.M., Nazvanova L. Konkurentozdatnist' ta menedzhment pidpry'emstv // Teoretychni ta prykladni pytannya ekonomiky: Zb. nauk. pr. / Zzag. red. prof. Yu.I. Yexanurova, A.V. Shegdy. – K.: Vy'davny'cho-poligrafichny'jcentr «Ky'yivs'ky'juniversy'tet», 2007. – Vy'p. 12. – 419 p. (P. 24) 5. Konkurenciya na budivel'nomu ry'nku Ukrayiny' Web.<<http://ingservice.kiev.ua>> 6. Torkatyuk V.I. Analiz suchasnogo stanu budivel'nogo kompleksu Ukrayiny', v konteksti formuvannya regional'ny'x struktur jogo funkcionuvannya Web.<<http://economy.kname.edu.ua>> 7. Tishhenko A. N., Haustova V. E., Beljaev A. S. Ocenka konkurentosposobnosti stroitel'nyh predpriyatij s uchetom ih specifiky Web.<<http://www.problecon.com>> 8. Mazilkina E.I. Upravlenie konkurentosposobnost'ju predpriyatij /E.I. Mazilkina. –M.: Omega - L, 2009, – 328 p 9. Rodajkina M.A. Vlijanie konkurentosposobnosti stroitel'nyh organizacij na ustojchivoe razvitie regiona Web. <<http://economy-lib.com>> 10. Ry'bny'cz'ky'j, D. O. Suchasni pidxody do ocinyuvannya konkurentospromozhnosti pidpry'emstva / D. O. Ry'bny'cz'ky'j, T. A. Gorodnya // Naukovy'j visny'k NLTU Ukrayiny'. – 2010. – Vy'pusk 20.9. –P. 227–230. 11. Vasyutina I.O. Teoretychni aspekty konkurentospromozhnosti pidpry'emstv / I. O. Vasyutina // Derzhavataregiony'. Seriya: Ekonomika ta pidpry'emny'ctvto. – 2011. – # 5. – P. 114–118.) 12. Kry'sak A.O. Metody ocinky potencialu малы'x pidpry'emstv Web.<<http://www.economy.nayka.com.ua>>

Надійшла (received) 05.12.2015

Відомості про авторів / About the Authors

Сич Ольга Сергіївна – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», студент; тел.: (068) 064-01-29; e-mail: OlgaSy4@yandex.ru.

Sych Olga Serhiivna – National Technical University "KharkivPolytechnicInstitute", student; tel.: (068) 064-01-29; e-mail: OlgaSy4@yandex.ru.